

Αναφορές στον Μεγαλέξανδρο στα ποιήματα του Σταυρινού και του Γενναίου Παλαμήδη για τον Ρουμάνο ηγεμόνα Μιχαήλ τον Γενναίο (1593-1601)

TUDOR DINU, Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Βουκουρεστίου, Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών. Ρουμανία
Email: t_dinu@yahoo.com

Το Σεπτέμβριο του 1593 η Υψηλή Πύλη διόρισε βοεβόδα της Βλαχίας τον μπάνο Μιχαήλ, βογιάρο με αμφισβητούμενη ηγεμονική καταγωγή, διατεθειμένο να καταβάλει ένα μυθώδες ποσό για την απόκτηση της εξουσίας. Τοιουτοτρόπως φαινόταν να εξασφαλίζεται η πλήρης πιστότητα της χώρας στο ευρύτερο γεωπολιτικό πλαίσιο της ίδρυσης της Ιεράς Συμμαχίας με δεδηλωμένο σκοπό την εκδίωξη των απίστων από τη Γηραιά Ήπειρο. Επομένως, οι απεσταλμένοι στην περιοχή της μεγάλης χριστιανικής συμμαχίας απέφυγαν την ηγεμονική αυλή στο Βουκουρέστι, στο δρόμο τους προς το Ιάσιο, όπου διεκπεραίωσαν τον Αύγουστο του 1594 μια αντιοθωμανική συνθήκη μεταξύ του Αψβούργου αυτοκράτορα και του ηγεμόνα της Μολδαβίας Ααρών βόδα.

Και παρ'όλες τις προσδοκίες, ο ηγεμόνας της Βλαχίας Μιχαήλ, ο μετέπειτα ονομαζόμενος Γενναίος, αποφάσισε αυτόβουλα να προσχωρήσει στη χριστιανική παράταξη, έσφαξε τους Τούρκους εγκατεστημένους στο Βουκουρέστι και επιχείρησε μόνος του επιδρομές κατά των παραδουνάβιων κτήσεων της οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Giurgiu, Cetatea de Floci, Hârșova, Συλλίστρα, Βραίλα, Cervenă, Turtucaia, Νικόπολη). Ούτε καν ο μεγάλος αυτοκρατορικός στρατός με ηγέτη τον βεζίρη Σινάν πασά μπόρεσε να τον εκθρονίσει και να μετατρέψει τη χώρα σε οθωμανική επαρχία, όπως αποσκοπούσε. Ο Μιχαήλ του αντιτάχθηκε ρωμαλέα στη μάχη του Călugăreni (23 Αυγούστου 1595), και ύστερα, με τη συνδρομή των Τρανσυλβανών συμμάχων, συνέτριψε στις όχθες του Δούναβη στο Giurgiu τους Τούρκους οι οποίοι προσπαθούσαν να γλιτώσουν μόνο με τη φυγή. Ενθαρρυσμένος από αυτή την επιτυχία, ο Ρουμάνος ηγεμόνας διείσδυσε τα επόμενα χρόνια (εκστρατείες του 1596 και του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου του 1598 αντίστοιχα) βαθύτερα στη Βαλκανική Χερσόνησο, λεηλατώντας ή κατακτώντας τα τουρκικά κάστρα έως τη Σόφια (Πλέβνα, Βιδίνι, Babadag, Turnu, Νικόπολη, Rahova, Βρατσά). Έγινε δεκτός ως απελευθερωτής από τους χριστιανικούς πληθυσμούς των Βαλκανίων, οι οποίοι είχαν ξεγεραθεί θεωρώντας ότι είχε φτάσει η μεγάλη ώρα της αποτίναξης του ζυγού. Για παράδειγμα, οι Βούλγαροι, καθοδηγημένοι από τον Έλληνα μητροπολίτη Διονύσιο Ράλλη Παλαιολόγο ανακήρυξαν έναν δικό τους βασιλέα, για τον οποίο ισχυρίζονταν ότι καταγόταν από την δυναστεία των Σισμανίδων¹.

¹ Βασικές μονογραφίες του Μιχαήλ του Γενναίου: Panaitescu, P. P., *Mihai Viteazul*, 2-η έκδοση, οίκος Corint, Βουκουρέστι, 2002, Iorga, Nicolae, *Istoria lui Mihai Viteazul*, Εκδόσεις Militară, Βουκουρέστι, 1968, Sârbu, Ion, *Istoria lui Mihai vodă Viteazul, domnul Țării Românești*, 2-η έκδοση, οίκος Editura Facla, 1976. Βλέπε και Tudor Dinu, *Ο Ρουμάνος ηγεμόνας Μιχαήλ ο Γενναίος (1593-1601) και οι Έλληνες*, Μνήμων, τόμος XXIX, Αθήνα, 2008, σελ. 9-41 και Tudor Dinu, *The Influence of Stavrinus's Poetry on Romanian Chronicles* (Stavrina dzejas ietekme rumāņu hronikās), στο *Hellenic Dimension*, Materials of the Rigard International Conference on Hellenic Studies Editors: Brigita Aleksejeva, Ojārs Lāms, Ilze Rūmniece, University of Latvia, Riga, 2012, pag. 86-95.

Ο γενικός ενθουσιασμός που είχαν προκαλέσει οι αντιοθωμανικές νίκες του Μιχαήλ απέφερε και λογοτεχνικούς καρπούς, συμβάλλοντας στη συγγραφή δημοδών ποιημάτων αφιερωμένων στο Ρουμάνο ηγεμόνα τόσο στα βουλγαρικά και στα σερβικά, όσο και στα ελληνικά². Αυτά εξακολούθησαν να διαδίδονται προφορικά για αιώνες ολόκληρους ανάμεσα στους χριστιανούς της αυτοκρατορίας, από τους οποίους συλλέχθηκαν στα τέλη του 19-ου και στις αρχές του 20-ου αιώνα. Επί παραδείγματι, τα εν λόγω ελληνόγλωσσα στιχουργήματα κυκλοφορούσαν ακόμα την προαναφερθείσα περίοδο τόσο στη Μακεδονία, τη Θράκη και τη Βόρεια Βουλγαρία, όσο και στη Μικρά Ασία³.

Παράλληλα, η προσωπικότητα και οι ανδραγαθίες του Μιχαήλ έγιναν το θέμα τριών τουλάχιστον επώνυμων ελληνόγλωσσων ποιημάτων μεγάλης πνοής που έχουν συγγράψει ο Σταυρινός ο Ηπειρώτης, ο Γεώργιος Παλαμίδης⁴ και ένας ανώνυμος στιχουργός⁵. Αν τα δύο τελευταία παρέμειναν χειρόγραφα και ανακαλύφθηκαν μόνο από τους νεώτερους ερευνητές, το έργο του Σταυρινού στέφτηκε από μεγάλη επιτυχία στον υπόδουλο ελληνικό κόσμο, γνωρίζοντας 12 εκδόσεις που κυκλοφόρησαν όλες από τα διάφορα τυπογραφεία της Βενετίας⁶. Επιπλέον, άσκησε σημαντική επιρροή στα συγγράμματα μεταγενέστερων λογοτεχνών, ανάμεσα στους οποίους συγκαταλέγονται ο Άνθιμος Διακρούσης, ο Ματθαίος Μυρέων, ο Ιγνάτιος Πετρίτζης και ο Σπόντης⁷.

Παρόλο που περιλαμβάνουν ακριβείς ιστορικές πληροφορίες, όλα τα προαναφερθέντα στιχουργήματα δομούνται γύρω από την μορφή του πρωταγωνιστή, ο οποίος εμφανίζεται ως φορέας κάποιων αξιών και ενός μηνύματος απ' ό,τι ένα ζωντανό ανθρώπινο ον, προικισμένο με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Στο Σταυρινό, ο Μιχαήλ εμφανίζεται ως θρυλικός ήρωας, αήττητος στο πεδίο της μάχης, όπου κάνει θραύση ανάμεσα στα εχθρικά στρατεύματα, όπως στο Călugăreni ή στις όχθες του Δούναβη. Επιπλέον, εμπνέεται από το Θεό που του υπαγορεύει να εξεγερθεί εναντίον των απίστων⁸ (Σ61-64) και προστατεύεται από Αυτόν, ο οποίος του αποκαλύπτει τα ύπουλα σχέδια των εχθρών να τον συλλάβουν και να τον παραδώσουν στους Τούρκους (Σ577-582). Επιπλέον, ο Μιχαήλ παρουσιάζεται ως χριστιανός ηγεμόνας, ο οποίος, συνειδητοποιώντας το μέγεθος της αποστολής του, έδωσε, όπως άλλοτε οι σταυροφόροι, επίσημο όρκο στον τί-

² Al. Iordan, *Mihai Viteazul în folklorul balcanic*, București 1936, ανάτυπο της *Revista istorică română*, V-VI (1935-1936).

³ Δημήτριος Β. Οικονομίδης, *Μιχαήλ ο Γενναίος και περί αυτού άσματα Ελλήνων και Βουλγάρων*, Λαογραφία, 14 (1952), σελ. 59-65.

⁴ *Les Exploits de Michel le Brave Voivode de Valachie par Stavrinus le Vestiar* στο Legrand, E., *Recueil des poèmes historiques en grec vulgaire, relatifs a la Turquie et aux Principautés Danubiennes*, Παρίσι, 1867, σελ. 16-127, Γεωργίου Παλαμίδη, *Ιστορία περιέχουσα πάσας τας πράξεις και ανδραγαθίας (F.2a*) / και πολέμους του εκλαμπροτάτου ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΗΒΟΔΑ / αυθέντη Ουγγροβλαχίας Τρανσυλβανίας, Μολδαβίας, εως / την ημέραν της τελευτής αυτού* στο E. Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, Παρίσι, 1881, σελ. 183-239. Βλέπε και Tudor Dinu, *Mihai Viteazul – erou al eposului grec* (με ελληνική περίληψη), Εκδόσεις Humanitas, Βουκουρέστι, 2008, 508 σελ., Alfred Vincent, *From Life to Legend: The Chronicles of Stavrinus and Palamidis on Michael the Brave*, *Θησαυρίσματα*, τόμος 25 (1995), σελ. 165-238, Βενετία 1995.

⁵ Βίκη Δουλαβέρα, *Άγνωστος θρήνος για το θάνατο του Μιχαήλ του Γενναίου*, *Θησαυρίσματα*, τόμος 28 (1998), σελ. 255-274, Βενετία 1998.

⁶ Giuliani, Saro, Bortoli κατά τα έτη 1638, 1642, 1647, 1672, 1681, 1683, 1710, 1742, 1760, 1768, 1785, 1806.

⁷ Russo, D., *Poeme grecești întru slava lui Mihai Viteazul* σε *Studii istorice greco-române*, Μεταθανάτια Έργα, 1-ος τόμος, Fundația pentru Literatură și Artă, Βουκουρέστι, 1940, σελ. 103-156.

⁸ Για τη διευκόλυνση οι παραπομπές στους στρίχους των ποιημάτων γίνονται μέσα στο κείμενο.

μιο σταυρό να εξουδετερώσει τους απίστευτους (*οπ' ώμοσεν εις τον σταυρόν τους Τούρκους ν' αφανίσει*, Σ1113) και, συνεπώς, δε διστάζει να χύσει το αίμα του για το καλό της χριστιανοσύνης (*και έχυσα το αίμα μου διά την χριστιανοσύνη*, Σ824). Αγωνίζεται όχι μόνο για την εκδίωξη των Τούρκων από την Κωνσταντινούπολη, όπου ευελπιστεί να λειτουργηθεί πάλι στο ναό της Αγίας Σοφίας (*και θάρρειεν να λειτουργηθεί μέσ' στην Αγίαν Σοφίαν*, Σ1144), αλλά και για την ένωση των εκκλησιών (*ότι εκόπιαζε πολλά να σμίξει η εκκλησία / Ρώμης, Κωνσταντινούπολης, να τηνε κάμει μία*, Σ1145-1146). Ταυτόχρονα εμφανίζεται να παρέχει την προστασία του στο Άγιο Όρος (*του Αγίου Όρους ο φίλος*, Σ1112).

Χωρίς να υποτιμήσει την ανδρεία του Ρουμάνου ηγεμόνα, ο Παλαμήδης δεν τον παρουσιάζει ως μοναδικό αυτουργό των στρατιωτικών του επιτυχιών, οι οποίες αποκτώνται, σε τελευταία ανάλυση, με τις ηνωμένες προσπάθειες του στρατού του οποίου ο ίδιος μόνον ηγείται. Άλλωστε, έναν εξέχοντα ρόλο διαδραματίζει ο Μιχαήλ μόνο στα πλαίσια της μάχης του Şelimbâr, τη μοναδική φορά όταν απεικονίζεται να θανατώσει με το δικό του χέρι παραπάνω από είκοσι εχθρούς (*περίττον παρά είκοσι με το δικόν του χέρι / 'ς τον άδην έπεμπεν εχθρούς*, Π607-608). Με αυτό τον τρόπο, ο Ρουμάνος ηγεμόνας δεν εμφανίζεται ως μυθολογικός ήρωας, προικισμένος με υπερφυσικές δυνάμεις, αλλά ως ιστορικός στρατηλάτης. Επιπλέον, αντίθετα από το Σταυρινό, ο Κρητικός ποιητής φροντίζει να εισαγάγει περισσότερα στοιχεία προορισμένα να ρίξουν φως στην ανθρώπινη, συναισθηματική πλευρά του Γενναίου Ρουμάνου ηγεμόνα. Επιπρόσθετα, ο Ρουμάνος βοεβόδας ωθείται από έναν *θείο ζήλο* (Π13) κάτω από τον οποίο μπορούμε να εντοπίσουμε τη θεία έμπνευση, η οποία θα τον υποστηρίξει σε σημεία κλειδιά της δράσης του (η εξέγερση στο Βουκουρέστι, Π55, η μάχη στο Călugăreni, Π287-288). Ο Παλαμήδης παριστάνει τον Ρουμάνο ηγεμόνα ως καλό χριστιανό, ο οποίος επικαλείται συχνά το όνομα του Θεού (Π93, 99) και, παρ' όλες τις αποτυχίες, δεν χάνει ποτέ την πίστη του. Αγανακτισμένος από τα βάσανα των καταδυναστευμένων χριστιανών, αυτός ορμά στη μάχη και ενεργεί πάντα με αποφασιστικότητα, αλλά χωρίς να εξηγήσει τα σχέδιά του στον αναγνώστη⁹.

Επομένως διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για μια μορφή που συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά των ηρώων του αρχαίου έπους και των αθλητών του Χριστού. Υπό αυτές τις συνθήκες είναι φυσικό να αναμένουμε παραπομπές, παρομοιώσεις του Μιχαήλ με τις κύριες επικές μορφές, αλλά και τους μεγάλους κατακτητές του ελληνικού κόσμου. Και αυτό ιδιαίτερα στην περίπτωση του Παλαμήδη, του οποίου οι αρχαίες αναμνήσεις είναι κάπως πιο πλούσιες παρ' όλη την περιορισμένη του μόρφωση. Για παράδειγμα, το σύγγραμμά του αρχίζει με μια επίκληση προς την Αθηνά, η οποία παραφράζει τον πρόλογο της Ιλιάδος (*Δέομαί σου, ω Αθηνά, του μέγα Διός κόρη, / να μου ειπής να δηγηθώ τούτην την μάχην τώρη, / μάχην την πολυτάραχον του θαυμαστού Μιχάλη, / τους φόνους τους αμέτρητους, 'ματοχυσίαν μεγάλη, / η οποία κάμεν φθοράν πολλήν εις τους ανθρώπους / και χαλασμόν εις την Τουρκίαν κ' εις άλλους πολλούς τόπους, / των όρνεων και των σκυλιών φαγίν που τα κορμιά / τα τούρκικα εποίησεν κ' έθρεψεν τα θερία*, Π1-8) ή χρησιμοποεί σε μια εκτεταμένη του παρομοίωση το μύθο με το αρνί που προσέβαλλε το λύκο, διότι βρισκόταν σε

⁹ Tudor Dinu, *Elementul creștin în poemele lui Stavrinus și Gheorghios Palamedes despre Mihai Viteazul în Antic și modern. In honorem Luciae Wald* (επιμέλεια Ana-Cristina Halichias σε συνεργασία με τον Tudor Dinu), Εκδόσεις Humanitas, Βουκουρέστι, 2006, σελ. 181-192

ασφαλές μέρος (είχαν όλοι υπομονήν ως ο λύκος αλλότες, / όταν σε τόσον υψηλόν τ' αρνίν έστεκεν τότες, / και τον λύκον πολλά 'βρίζεν και αυτός σαν δεν εμπόρειεν / να το φτάσ', εκαμόνετον τάχα πως δεν το θώρειεν, Π25-28).

Έτσι, ο Μιχαήλ συγκρίνεται πρώτα με τον Έκτορα με την ιδιότητα του ως αγωνιστή υπέρ της πατρίδος, η οποία δεχόταν εχθρικές επιθέσεις (Αν ήναι με τον Έκτορα, έχει μ' αυτόν μερίδα, / ότι πολλά πολέμησεν κη αυτός για την πατρίδα, Πρόλογος 39-40), και ύστερα με τον κατ' εξοχήν επικό ήρωα, τον Αχιλλέα. Μάλιστα, προσφεύγοντας σε τολμηρό ρητορικό τέχνασμα ο ποιητής διατείνεται ότι ο Ρουμάνος ηγεμόνας υπερέβαινε τον υιό της Θέτιδος με τον ευρύτερο αντίκτυπο των ανδραγαθιών του. Αν ο Αχιλλέας έκανε θραύση μόνο ανάμεσα στους Τρώες, ο Μιχαήλ είχε σπείρει πανικό με τις ενέργειες του σε περισσότερες αυτοκρατορίες και βασιλεια (ομοίως με τον Αχιλλεύ, πως την ανδρειάν του τρέμα / οι Τρωαδίται κ' έχαναν που πάνω τως το αίμα. / Και τον Μιχάλ επρόμαξεν όχι μί' αφεντία, / αλλά Τουρκιά, Ούγγρια, Λεχιά και η Αλαμανία, Πρόλογος 41-44).

Από τον Αχιλλέα, τον αγαπημένο ήρωα του Μεγαλέξανδρου, έως τον κατακτητή ολόκληρης της Ανατολής υπήρχε μόνο ένα βήμα το οποίο ο Παλαμήδης κάνει, βασιζόμενος σ' ένα κοινό χαρακτηριστικό της κατάστασης στην οποία βρέθηκαν τόσο ο Αλέξανδρος, όσο και ο Μιχαήλ που είχαν να αντιμετωπίσουν μια μεγάλη αυτοκρατορία (την περσική και την οθωμανική αντίστοιχα) από τη θέση του ηγέτη μιας σαφώς μικρότερης χώρας (το Βασίλειο της Μακεδονίας και η Βλαχία, αντίστοιχα). Φυσικά, η παρομοίωση χωλαίνει εξαιτίας των περιορισμένων και βραχύβιων επιτυχιών του Ρουμάνου ηγεμόνα στην αντιπαράθεση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Πάντως, ο ποιητής σώζει εμπνευσμένα την κατάσταση με την αναφορά της συνωμοσίας κατά της ζωής του Μιχαήλ, η οποία εμπόδισε τον Ρουμάνο ηγεμόνα να υποτάξει τη μεγάλη αυτοκρατορία των απίστων (Πάλιν με τον Αλέξανδρον τίποτας δεν εσφάλεις, / κύτταξε ταις ανδραγαθιαίς πούκαμεν ο Μιχάλης, / κη αν έλειπεν η πιβουλή, [ή]θελεν αφανίση / του Τούρκ' όλην την δύναμιν να την καταποντίση, Πρόλογος 35-38). Αξιοσημείωτο παραμένει το γεγονός ότι το όνομα του Μεγαλέξανδρου, το οποίο είχε γίνει το κατ' εξοχήν σύμβολο του κατακτητή, χρησιμοποιείται και σε παρομοίωση με μη Έλληνα στρατηλάτη, εν προκειμένω με τον Ρουμάνο βοεβόδα των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Από την άλλη, αυτή η μπορούσε να γίνει αντιληπτή και από το ενδεχόμενο ρουμανικό κοινό του ποιήματος, διότι η μορφή του Μεγαλέξανδρου καθίστατο γνωστή στους Ρουμάνους τουλάχιστον από το 16-ο αιώνα όταν εκπονήθηκε η πρώτη μετάφραση του μυθιστορήματος του Αλέξανδρου. Πρόκειται κάπως παράξενα για μια απόδοση όχι του ελληνικού πρωτοτύπου, αλλά ενός σερβικού κειμένου, το οποίο βασίζεται στην *Historia Alexandri Magni regis Macedoniae de proeliis* του αρχιπρεσβύτερου Λέοντος¹⁰ (10-ος αιώνας). Στα πλαίσια αυτού ο βασιλέας της Μακεδονίας απεικονιζόταν ως γνήσιος χριστιανός ήρωας, ο οποίος πραγματοποιούσε προσκύνημα στα Ιεροσόλυμα, όπου απαρνούσαν την ειδωλολατρεία. Συνεπώς, ως αθλητής του Χριστού όπως ο Μιχαήλ ο Γενναίος ή οποιοσδήποτε άλλος Ρουμάνος βοεβόδας ο οποίος, ενθαρρυσμένος ακόμα και από την παρούσα κο-

¹⁰ Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească, Epoca influenței sud slave*, Editura Enciclopedică Română, Βουκουρέστι, 1974, σελ. 271-273.

λακευτική παρομοίωση του Παλαμίδη, θα συνέβαλλε στην απελευθέρωση των χριστιανών από την τυραννία των απίστων.

Αντιθέτως, ο Σταυρινός αναφέρει το βασιλέα της Μακεδονίας ως ήρωα που ανήκει αποκλειστικά στο ελληνικό γένος, η μνεία του οποίου θα έπρεπε να συμβάλει στην αφύπνιση της άλλοτε ανδρείας των τότε υπόδουλων Ρωμιών. Το όνομα του Αλέξανδρου απαντά σ' ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα από ιστορική άποψη επεισόδια σε ολόκληρο το ποίημα του Σταυρινού, αφού δεν τεκμηριώνεται από καμία άλλη πηγή εκτός του αντίστοιχου χρονικού του Γεωργίου Παλαμίδη. Οι Τάταροι του χάνου Γκιράι, απεσταλμένοι από τους Τούρκους στη Βλαχία προκειμένου να τιμωρήσουν τον προδότη Μιχαήλ, ηττώνται πρώτα από την εμπροσθοφυλακή των ρουμανικών στρατευμάτων με επικεφαλής τους αδελφούς Buzescu και τον Radu Calomfirescu στις μάχες του Putineiu και Stănești (12-14 Ιανουαρίου 1595) και ύστερα εξολοθρεύονται και εκδιώκονται οριστικά από τη χώρα κατόπιν της νυκτερινής εφόδου στο στρατόπεδό τους στο Șerărești της οποίας ηγήθηκε ο μπάνος Manta.

Η εκδοχή αυτών των γεγονότων που παρουσιάζει ο Σταυρινός είναι τελείως διαφορετική. Σύμφωνα με τον Έλληνα λογοτέχνη, ο Μιχαήλ δεν αποστέλλεται σε εξερεύνηση τους άρχοντες Buzescu, αλλά τριακόσιους Έλληνες λεβέντες. Φυσικά, μπορεί κανείς να εικάσει ότι οι αδελφοί Buzescu ηγούνταν Ελλήνων πολεμιστών, αλλά το γεγονός παραμένει πολύ απίθανο, διότι ο αντιοθωμανικός αγώνας μόλις είχε αρχίσει και οι εθελοντές των Βαλκανίων δεν είχαν ακόμα το χρόνο να προσχωρήσουν στα στρατεύματα του Μιχαήλ. Άλλωστε, αν εξαιρέσουμε το εν λόγω χωρίο, οι μέχρι σήμερα γνωστές πηγές μαρτυρούν τη συμμετοχή στην πολεμική προσπάθεια του Μιχαήλ μόνο ενός αποσπάσματος με επικεφαλής τον καπετάνιο Φραγκίσκο Καλογερά και αυτό πολύ αργότερα¹¹. Σε αυτές τις συνθήκες είναι πιο πιθανό ο Σταυρινός να έχει επινοήσει αυτό το επεισόδιο προκειμένου να δώσει έμφαση στη συμμετοχή των ομοεθνών του σ' έναν άλλωστε κατ' εξοχήν υπερεθνικό πόλεμο, ο οποίος υπάγεται στο κοινό καλό της χριστιανοσύνης. Από την άλλη, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι τα ανδραγαθήματα που επιτελούν οι Ρωμαίοι βρίσκουν το αντίστοιχό τους αποκλειστικά στους άθλους του ίδιου του Μιχαήλ του Γενναίου. Με αυτόν τον τρόπο, ο ποιητής ανταποκρινόταν και στις προσδοκίες του ελληνικού αναγνωστικού κοινού του, το οποίο προτιμούσε να διαβάσει για τους αντιοθωμανικούς αγώνες των ομοεθνών του και όχι τόσο των Ρουμάνων¹².

Απεσταλμένοι σε αναγνώριση κατά των Τατάρων οι οποίοι είχαν εισβάλει στη Βλαχία, οι τριακόσιοι Ρωμιοί αποφασίζουν να μη ζητήσουν πλέον τη συνδρομή των Βλάχων, αλλά να ξεκινήσουν μόνοι τους κατά ογδόντα χιλιάδων απίστων (sic!), τους οποίους εξουδετερώνουν με τη μεγαλύτερη ευχέρεια. Το κύριο επιχείρημα που οδηγεί στην προαναφερθείσα απόφαση το αποτελεί το παράδειγμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου,

¹¹ D.M.Pippidi και André Pippidi, *Un capitaine crétois au service de Michel le Brave Prince de Valachie*, *Ανάπτυξη εκ του Β' Τόμου των πεπραγμένων του Γ' Τόμου του Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, Αθήνα, 1974.

¹² *Η Διαμόρφωση Εθνοτικών Ταυτοτήτων στα Βαλκάνια στις αρχές του ΙΖ' αιώνα σύμφωνα με τα ποιήματα του Σταυρινού και του Ματθαίου Μυρέων* στο Proceedings of the 4th European Congress of Modern Greek Studies *Identities in the Greek world (from 1204 to the present day)*, Γρανάδα, 9-12 Σεπτεμβρίου 2010, Επιμέλεια Κ.Α. Δημάδη, Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νέων Ελληνικών Σπουδών, Αθήνα 2012, τόμος III, σελ. 371-384, αλλά βλέπε και Tudor Dinu, *Mihai Viteazul – erou al eposului grec*, *ενθ.αν.*, σελ. 42-45.

ο οποίος κατέκτησε όλο τον κόσμο με τους Ρωμαίους του (*Αλέξανδρος ο βασιλεύς όλην την οικουμένην / με τους Ρωμαίους την όρισεν*, Σ157-158). Μετά από δύο στίχους οι ίδιοι διορθώνουν αυτό τον αναχρονισμό, ταυτίζοντας τον όρο «Ρωμαίοι» με εκείνο «Μακεδόνες» (*Αν Μακεδόνες είμασθεν σήμεραν ας φανούμεν*, Σ160), αποδεικνύοντας ότι συνειδητοποιούν πλήρως την αδιάλειπτη συνέχεια του ελληνικού έθνους ανεξάρτητα από τις διάφορες ονομασίες που είχαν χρησιμοποιηθεί κατά μήκος του χρόνου προκειμένου να κατονομάζονται οι εκπρόσωποί του. Άλλωστε, οι όροι *γένος και πατρίδα* αποτελούν το κλειδοθόλιο ολόκληρης της πολεμικής επιχειρηματολογίας των Ελλήνων. Ευρισκόμενοι εκτός Ελλάδος, αυτοί επιδιώκουν να μάχονται με γενναιότητα με σκοπό να τιμήσουν το γένος και την πατρίδα τους (*Σήμεραν ας τιμήσομεν και γένος και πατρίδα / ή σήμερ' ας 'ποθάνομεν χωρίς άλλην ελπίδα*, Σ161-162) στις συνθήκες στις οποίες αυτά δέχονταν έντονη αμφισβήτηση από τους ιθαγενείς. Εξάλλου, αξιοσημείωτο μας φαίνεται και το γεγονός ότι, κατά την έναρξη της σύσκεψής τους, οι Έλληνες σκοπεύουν να συντρίψουν μόνοι τους Τατάρους για να κερδίσουν τιμή, δόξα για τον εαυτό τους (*ή να κερδαίσομεν τιμήν ή να χαθεί η ζωή μας*, Σ152), αλλά τέλος θεωρούν σκόπιμο να θυσιαστούν αλτρουιστικά προκειμένου να δοξάσουν το γένος και την πατρίδα (*Σήμεραν ας τιμήσομεν και γένος και πατρίδα / ή σήμεραν ας 'ποθάνομεν χωρίς άλλην ελπίδα*, Σ161-162). Πάντως λογικοφανές είναι το γεγονός ότι γύρω στο έτος 1600 ο Μεγαλέξανδρος εμφανιζόταν ως μορφή κλειδί ικανή να συμβάλει στη δημιουργία μιας έστω και πρωτογενούς ελληνικής εθνικής συνείδησης.

Διαφορετικός είναι ο ρόλος ο οποίος επιφυλάσσεται στον άλλο Έλληνα κατακτητή, αυτή τη φορά της Δύσης, στο στρατηγό του Ιουστινιανού Βελισσάριο με τον οποίο ο Σταυρινός παρομοιάζει ανεπιτήδευτα το Ρουμάνο ηγεμόνα (*Όμως το πώς ν' αφηγηθώ τον νέον Βελισάριον, / οπώτρεχεν στην μέσην τους ωσάν το λεοντάρι / κι εβάσταν εις το χέρι του την σπάθην την μεγάλην / κι έκοφτεν όσους εύρισκεν εις μιαν μεράν και άλλην*, Σ649-652). Ομοίως, ο Μιχαήλ χαρακτηρίζεται με έμφαση ως ο νέος Αχιλλέας, τον οποίο οι Τούρκοι επιχειρούν μάταια να νικήσουν (*μα πάντοτε πολύ πικρόν το είχεν ο βασιλέας, / με τι τρόπον να νικηθεί ο νέος Αχιλλέας*, Σ427-428).

Χωρισμένοι από το Σταυρινό ως προς την ελληνική / οικουμενική τους διάσταση ο Αλέξανδρος και ο Βελισσάριος θα επαναβρεθούν εις τον κάτω κόσμο, ο οποίος γίνεται αντιληπτός από τον ποιητή μας σύμφωνα με τις πεποιθήσεις των αρχαίων ως τόπος μιας αιώνιας ανέλπιστας φυτοζωής (*Όμπρός εις τον χάρον η ανδρεία τίποτες δεν αξίζει, / τους ανδρειωμένους τίποτες ο χάρος δεν τους χρήζει. / Και μη καυχάσθε βασιλείς, ρηγάδες και ανδρειωμένοι, / ότι στον άδην βρίσκονται όλοι αποκλεισμένοι. / Εδώ είναι Αλέξανδρος ο μέγας ακουσμένος, / εδώ και Βελισάριος, στα σκοτεινά βαλμένος*, Σ1267-1269). Επομένως, ο Αλέξανδρος γίνεται σε χριστιανική ερμηνεία το σύμβολο της ματαιότητας των ανθρώπινων πραγμάτων, διότι τα μεγάλα του κατορθώματα ικανά να αναπτερώσουν τους Έλληνες πολεμιστές όλων των εποχών δεν μπορούν να τον σώσουν από τον αδήριτο θάνατο.

Αν και δεν είναι πολυάριθμες, οι αναφορές των δυο ποιητών στη μορφή του Μεγαλέξανδρου αποκτούν περισσότερη σημασία αν λάβουμε υπόψη την πενιχρότητα των αρχαίων αναμνήσεων που απαντούν στα συγγράμματά τους. Ανάμεσα στις γνώσεις τους, σε μεγάλο βαθμό αντιπροσωπευτικές για το χαμηλό

επίπεδο μόρφωσης της πρώιμης Τουρκοκρατίας, συμπεριλαμβάνονται μόνο ο Όμηρος με μερικούς ήρωές του (Αχιλλέας, Έκτορας), γνωστός πιθανόν όχι απευθείας, αλλά μέσω μιας δημόδους διασκευής, οι αισώπειοι μύθοι και η προσωπικότητα του Μεγαλέξανδρου. Συνεπώς μπορούμε να συμπεράνουμε ότι για τον Έλληνα με στοιχειώδη μόρφωση του έτους 1600 προς τον οποίο απευθύνονταν ο Σταυρινός και ο Παλαμήδης ο Μεγαλέξανδρος αποτελούσε την κατ' εξοχήν προσωπικότητα της ελληνικής αρχαιότητας, αν όχι και τη μοναδική γνωστή. Μια μορφή ικανή να τον καθιστά υπερήφανο και να του ορίσει την ελληνική ταυτότητα, συνεισφέροντας στη δημιουργία έστω και μιας πρωτογενούς εθνικής συνείδησης.